

MATUMIZI YA LUGHA (alama 40)

a) Sauti /ny/ hutamkiwa wapi? (alama 1)

.....

b) Tunga sentensi moja ukitumia mofimu huru (alama 1)

.....

c) Tumia kihusishi cha wakati katika sentensi (alama 1)

.....

d) Ukizingatia kauli zilizo mabanoni, tunga sentensi ukitumia vitenzi hivi (alama 2)

(i) Chomoa (kutenduka)

.....

(ii) Funga (tendama)

.....

e) Changanua sentensi hii kwa njia ya matawi. (alama 4)

Ambaye alifukuzwa jana asubuhi ni mtoto wa seremala

.....

.....

.....

.....

f) Onyesha matumizi mwafaka ya alama zifuatazo katika sentensi (alama 3)

(i) Mkato

.....

(ii) Kituo

.....

(iii) Mdokezo

.....

g) Geuza sentensi hii katika usemi halisi (alama 2)

Juma alimwamkua baba yake.

.....

.....

h) Bainisha shamirisho tofauti katika sentensi hii (alama 2)

Cheptoo alimpakulia mchumba wake chakula kitamu.

.....

.....

i) Bainisha aina za vitenzi katika sentensi hizi (alama 2)

(i) Hao si watoto tena.

.....

(ii) Anataka kuchora picha.

.....
j) Tunga sentensi moja ili kuonyesha matumizi matatu tofauti ya kiambishi 'ki' (alama 3)
.....
.....

k) Onyesha vishazi katika sentensi hii (alama 1)
Angalienda kumwona angalimpa zawadi.
.....

l) Tunga sentensi ukitumia kiwahilishi hiki (alama 1)
Gani
.....

m) Kanusha sentensi hii kwa umoja. (alama 2)
Wanasiasa wanawachochea wachuuzi
.....

n) Tumia neno 'na' ili ilete dhana za vifupisho, wakati na umikaji katika sentensi (alama 3)
.....

o) Tunga sentensi moja itakayoonyesha maana mbili tofauti za neno: Tema. (alama 2)
.....

p) Andika kinyume cha; (alama 2)
Wasichana hao wawili wamepatana.
.....

q) Kiambishi 'a' huonyesha kuwa nomino iliyotajwa ina mazoea ya kutenda kitendo. Tunga sentensi mbili kuonyesha matumizi mengine yake. (alama 2)
.....
.....

r) Tunga sentensi itakayodhihirisha matumizi ya kielezi cha idadi ya jumla. (alama 2)
.....

s) Andika ukubwa wa sentensi hii (alama 2)
Ngoma zilipigwa sana zitapasuka.
.....

t) Salitisha sentensi hii (alama 1)
Angemripoti kwa mwalimu angalimjua mhalifu huyo.
.....

u) Nomino katika ngeli ya U-ZI zinaonyesha miundo kadhaa kama U – ny: Uzi – nyuzi. (alama 2)
Andika miundo mingine miwili na mifano mwafaka.
.....
.....

For More Free KCSE Past Papers Visit www.Freeksepastpapers.com

USHAIRI

1. Soma shairi hili kisha ujibu maswali.

WIMBO WA UNYAGO.

Ishi kijana ishi, ishi maisha yako.
Wazee waliishi yao
Sasa yamebaki kwako.
Ukabila ni utumwa
Olewa msichana olewa
Olewa chaguo lako
Hiari ni haki asilia
Achaguaye embe bichi
Ajua lini litaiva.

Chunga lugha ya ulaghai :
Usikubali kuitwa kipenzi
Hiyo ki ni ki ya kitoto ;
Asifuye macho yako
Ataka kuyafumba ;
Asifuye miguu yako
Ataka usitembee;
Asifuye meno yako
Ataka ucheke kijinga.

Akuandikiaye barua ndefu
Ashindwa kusema ukweli.
Na kadi maneno ya wengine.
Akupigiaye simu kila siku
Hana la kusema bali haloo;
Asemaye mumeo hafai
Nyumbani kwake pia hafai
Mbwa aliwekwa utumwani
Kwa kifupa kiso mnofu.

Ee mama mwenye rutuba
Zaa, zaa kwa mpangilio,
Si kufyatua matofali.
Zaa ukichunga afya yako.
Tawi lenye matunda mengi
Huvunjwa na upepo wa tufani.
Kumbuka
Kuku aliwekwa utumwani
Kwa wingi wa vifaranga vyake
Akashindwa kujenga kiota.

For More Free KCSE Past Papers Visit www.FreeKCSEPastPapers.com

Maswali:

- a)i) Shairi hili ni la aina gani? (alama 1)
ii) Thibitisha jibu lako kwa kutoa sababu zozote tatu (alama 3)
- b) Jadili maudhui yoyote matatu ambayo mshairi ameyarejelea katika shairi hili (alama 6)
- c) Taja tamathali ya usemi iliyotawala katika shairi zima na unyenshe mifano mitatu ya jinsi ilivyotumika (alama 4)
- d) Toa mifano yoyote miwili ya matumizi ya mishata (alama 2)
- e) Mistari ifuatayo ina maana gani ?
(i) Achaguaye embe bichi
Ajua lini litaiva
(ii) Tawi lenye matunda mengi
Huvunjwa na upepo wa tufani. (alama 2)
- f) Thibitisha kuwa kichwa wimbo wa unyago kinaafikiana na yaliyomo kwenye shairi hili. (alama 2)

2. Utendewapo uovu, wa kupituka kiwango,
Moyo siutie chevu, ukautapisha nyongo,
Na kujipa maumivu, ya fikra na maungo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Lingawa na maonevu, simbulizi na matanga,
Au la kutenzwa nguvu, hizaya na masimango,
Usingie ulemavu, moyo kuupa kisongo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Kitendo hakina kovu, sijitie songosongo,
Mcha mungu si mtovu, kwalo sijitie pengo,
changa hufuka pevu, tizama embe na tongo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Ungaliona ni kovu, la kuumiza mgongo,
Ufanye jepe la povu, lifukie na udongo,
Moto mwishowe ni jivu, lakini si kiungo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Mangapi yalo matevu, kwa matao na maringo,
Yatia kichevuchevu, ukachafuka ubongo,
Yakeshia upotevu, ja pepe ndani ya lingo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Twaa mfano wa ndevu, zimeoza hata shingo,
Zinazunguka mashavu, kusongana mviringo,
Hazilemei kichevu, hazikutii kibyongo,

Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Vyambiwa mvumilivu, msubiri japo bungo,
Hupata lililo bivu, bivu lisilo na chongo,
Bora kuwa mtulivu, mwaka huanza mwingo,
Kipitacho kipe chongo, kitendo hakina kovu.

Maswali:

- a) Lipe shairi hili kichwa mwafaka (alama 2)
- b) Eleza sifa za shairi hili (alama 4)
- c) Shairi hili linaweza kuwekwa katika bahari tofauti tofauti. Eleza (alama 3)
- d) Andika ubeti wa sita katika lugha nathari (alama 4)
- e) Kwa kutoa mifano miwili, jadili idhini ya mwandishi wa shairi (alama 4)
- f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumika katika shairi (alama 3)
- (i) Bungo
- (ii) Twao
- (iii) Moyo kumpa kisongo

For More Free KCSE Past Papers Visit www.FreeKCSEpastpapers.com